

המחייב של בור

שיעורים בב"ק פ"ה שיעור 2 (מט:-נ).
כ"ז שבט ה'תשפ"ד
רינת ישראל
ר' שלמה צוקר

מחלוקת אמוראים בקריאת הפסוקים

1. שמות פרק כא

(לג) וְכִי־פִתַּח אִישׁ בּוֹר אֹךְ כִּי־כָרַה אִישׁ בּוֹר וְלֹא יִכְסֶּנּוּ וְנִפְלֵ שְׁמָה שׁוֹר אֹךְ חֲמוֹר:
(לד) בְּעַל הַבּוֹר יִשְׁלַם כֶּסֶף יִשְׁיב לְבַעְלָיו וְהַמֵּת יִהְיֶה־לוֹ: ס

2. תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף מט עמוד ב דף נ עמוד א

מתני'. החופר בור ברה"י ופתחו לרה"ר, או ברה"ר ופתחו לרה"י, ברה"י ופתחו לרה"י אחר – חייב. גמ'. ת"ר: החופר בור ברה"י ופתחו לרה"ר, (ברה"ר ופתחו לרה"י) - חייב, וזהו בור האמור בתורה, דברי ר' ישמעאל; ר"ע אומר: הפקיר רשותו ולא הפקיר בורו - זהו בור האמור בתורה. אמר רבה: בבור ברה"ר - כ"ע לא פליגי דמחייב, מ"ט? אמר קרא: כי יפתח וכי יכרה, אם על פתיחה חייב, על כרייה לא כל שכן! אלא, שעל עסקי פתיחה ועל עסקי כרייה באה לו; לא נחלקו אלא בבור ברשותו, ר"ע סבר: בור ברשותו נמי חייב, דכתיב: בעל הבור, בבור דאית ליה בעלים קאמר רחמנא, ור' ישמעאל סבר: בעל התקלה; אלא מאי זהו בור האמור בתורה דקאמר ר"ע? זהו בור שפתח בו הכתוב תחלה לתשלומין. ורב יוסף אמר: בבור ברה"י - כולי עלמא לא פליגי דמחייב, מאי טעמא? בעל הבור אמר רחמנא, בבור דאית ליה בעלים עסקינן, כי פליגי - בבור ברה"ר, רבי ישמעאל סבר: בור ברה"ר נמי חייב, דכתיב: כי יפתח וכי יכרה, אם על פתיחה חייב, על כרייה לא כ"ש! אלא שעל עסקי פתיחה ועל עסקי כרייה באה לו. ור"ע? הנהו מיצרך צריכי, דאי כתב רחמנא כי יפתח, הוה אמינא פותח הוא דסגי ליה בכסוי, כורה לא סגי ליה בכסוי עד דטאים ליה; ואי כתב רחמנא כי יכרה, הוה אמינא כרייה הוא דבעי כסוי משום דעבד מעשה, אבל פותח דלא עבד מעשה - אימא כסוי נמי לא בעי, קמ"ל. ואלא מאי זהו בור האמור בתורה דקאמר ר' ישמעאל? זהו בור שפתח בו הכתוב תחלה לניזקין. מיתבי: החופר בור ברה"ר ופתחו לרה"י - פטור, ואף על פי שאינו רשאי לעשות כן, לפי שאין עושין חלל תחת רה"ר; החופר בורות שיחין ומערות ברשות היחיד ופתחו לרה"ר - חייב; והחופר בורות ברה"י הסמוכה לרשות הרבים, כגון אלו החופרים לאושין - פטור, ור' יוסי בר' יהודה מחייב, עד שיעשה מחיצה עשרה, או עד שירחיק ממקום דריסת רגלי אדם וממקום דריסת רגלי בהמה ארבעה טפחים; טעמא דלאושין, הא לאו לאושין - חייב, הא מני? בשלמא לרבה, רישא ר' ישמעאל וסיפא ר"ע, אלא לרב יוסף, בשלמא סיפא דברי הכל, אלא רישא מני? לא רבי ישמעאל ולא ר"ע! אמר לך רב יוסף: כולה דברי הכל היא, ורישא - שלא הפקיר לא רשותו ולא בורו. אמר רב אשי: השתא דאוקימתא לרב יוסף לדברי הכל, לרבה נמי לא תוקמה כתנאי, מדרישא ר' ישמעאל סיפא נמי ר' ישמעאל, וטעמא דלאושין, הא לאו לאושין - חייב, כגון דארווח ארווחי לרה"ר.

3. שיטות

ר' ישמעאל – חייב ברה"ר
ר' עקיבא – חייב ברשותו
רבה – כ"ע חייב ברה"ר, ר"ע סבר חייב גם ברשותו, ור"י סבר חייב רק ברה"ר
רב יוסף – כ"ע חייב ברשותו, ר"ע סבר חייב רק ברשותו, ור"י סבר חייב גם ברה"ר

4. הקשר לפסוקים

בעניין המחייב של בור

5. מכילתא דרבי ישמעאל משפטים - מסכתא דנזיקין פרשה יא

ד"א וכי יפתח איש אין לי אלא פותח, כורה מנין, ת"ל או כי יכרה איש, עד שלא יאמר יש לי בדין, אם הפותח חייב הכורה לא כל שכן, הא אם אמרת כן ענשת מן הדין, לכך נאמר או כי יכרה, ללמדך שאין עונשין מן הדין.

6. חידושי הרשב"א מסכת בבא קמא דף ב עמוד ב

אבל במחוברת אימא כולה מועדת היא כו'. ק"ל אדרבה אימא כולה תמה היא לשלם חצי נזק בלחוד דכל לאפוקי ממונא קולא לתובע וחומרא לנתבע, וי"ל דאדרבה בנזיקין ספיקי דידהו להחמיר כאיסורין, ועוד יש לומר דלפחות מן התלושה אי אפשר דק"ו הוא, ואי קשיא לך דמשמע דאין עונשין מן הדין אף בנזיקין וכדאמר' במכילתא תניא כי יפתח איש בור או כי יכרה אם על פותח חייב על כורה לא כ"ש ללמדך שאין עונשין מן הדין, מסתברא לי דלא אמרו כן אלא בנזקי בור מפני שהוא חדוש וליכא בכלהו נזיקין דכותיה לפי שאין דרכו לילך ולהזיק ועוד שאינו שלו ואפ"ה עשאו הכתוב כאילו הוא שלו ועוד שהניזק בא לרשותו של מזיק דהיינו חלל הבור ואין עונשין מדין כזה שאין לך בו אלא חדושו אבל שאר נזיקין שממונו הולך ומזיק עונשין בהן מן הדין, וכן אמרו בגמ' באוקמתא דרב יהודה דמפרש אליבא דשמואל שור לקרנו ומבעה לשנו מאי לא ראי זה כראי זה כו' ולא ק"ו הוא ומה שן שאין כונתה להזיק חייבת קרן שכונתה להזיק לא כ"ש, וכן במתניתין דקתני לא ראי זה כראי זה משמע נמי דעונשין מן הדין דלא אמר אלא שאין ללמוד את הקל מן החמור הא חמור מן הקל ילפינן.

7. רמב"ם הלכות נזקי ממון פרק ב הלכה ז

כל המשלם נזק שלם הרי התשלומין ממון שהוא חייב לשלמו כמי שלוה מחבירו שהוא חייב לשלם, וכל המשלם חצי נזק הרי התשלומין קנס חוץ מחצי נזק של צרורות שהוא הלכה כמו שביארנו.

8. תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף ג עמוד א עמוד ב

אלא, אאבנו סכיננו ומשאו שהניחן ברשות הרבים והזיקו. היכי דמי? אי דאפקרינהו, בין לרב ובין לשמואל היינו בור! ואי דלא אפקרינהו, אי לשמואל, דאמר כולם מבורו למדנו, היינו בור! ואי לרב, דאמר כולם משורו למדנו, היינו שור!

9. תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף כח עמוד א עמוד ב

מתני'. נשברה כדו ברה"ר, והוחלק אחד במים או שלקה בחרסית - חייב; רבי יהודה אומר: במתכוין - חייב, באינו מתכוין - פטור.

גמ'. אמר רב יהודה אמר רב: לא שנו אלא שטינפו כליו במים, אבל הוא עצמו - פטור, קרקע עולם הזיקתו. כי אמריתה קמיה דשמואל, אמר לי: מכדי אבנו וסכיננו ומשאו מבורו למדנו, וכולן אני קורא בהן: שור - ולא אדם, חמור - ולא כלים; והני מילי לענין קטלא, אבל לענין נזקין - אדם חייב, וכלים פטורין. ורב? הני מילי היכא דאפקרינהו, אבל היכא דלא אפקרינהו - ממונו הוא.

10. רש"י מסכת בבא קמא דף כח עמוד ב

דאפקרינהו - כי בור דסבר רב בור שחייבה עליו תורה בהפקיר רשותו ובורו הוא דחייבתו. אבל לא אפקרינהו ממונו הוא - ומשורו למדנו הלכך טינוף כלי ממונו דמזיק עבד אבל נזק הגוף קרקע עולם עבדה ושמואל סבר בהפקיר רשותו ולא הפקיר בורו נמי משתעי קרא ופטור בו את הכלים הלכך מתני' אף על גב דלא אפקרינהו בורו הוי ומאי דקתני חייב בהזיק גופו קמירי ולא בכליו ואף על גב דקרקע עולם עבדה ליה חייב דשמואל לטעמיה דאמר לקמן /בבא קמא/ (דף נ:): בור שחייבה עליו תורה להבלו וכ"ש לחבטו ואף על גב דקרקע עולם אקתיה.

11. תוספות מסכת בבא קמא דף כח עמוד ב

ה"מ היכא דאפקרינהו - פ"ה דסבר רב דבור שחייבה עליו תורה בהפקיר רשותו ובורו וא"ת דבשמעתין דמחזרת (לעיל דף כא.) ר"ל דרב סבר בור ברשותו חייב ושמואל סבר דפטור ופי' שם בקונט' דפליגי בהפקיר רשותו ולא הפקיר בורו וי"ל דלא קיימא מסקנא דהתם הכי ומיהו נראה דרב מצי סבר שפיר דהפקיר רשותו ולא בורו נמי חייב אף על גב דאבנו וסכיננו ומשאו דלא אפקרינהו לא הוי בור לרב היינו משום דעדיפי מבור ואיכא נמי לחיובינהו משום שור ולחייב בהן את הכלים אבל בור ברשותו ליכא לחיובי משור דשור ברשותו פטור כדתנן (לעיל דף ט:): חוץ מרשות המיוחדת למזיק לכל הפחות בור הוי ופטור על הכלים ושמואל דסבר הכא דאפילו לא אפקרינהו הוי בור מצי סבר דבור ברשותו פטור לגמרי ואפילו בור לא הוי דמצי א"ל ברשותי מאי בעית ומה שבקונטרס רצה לחייב בהפקיר רשותו ובורו כמו בחופר בור ברה"ר אין נראה לר"י דחופר בור ברה"ר חפר בור באיסור וכן חפר בור ברשותו סמוך לרה"ר באיסור חפרו ואפילו חופר באמצע רשותו והפקיר רשותו ולא בורו כיון דשלו הוא חייב להסיר התקלה כדאמרינן בהפרה (לקמן דף מח. ושם) דכיון דאית ליה לממלייה ולא מלייה כמאן דכרייה דמי אבל הפקיר רשותו ובורו דחפר בהיתר וגם השתא דהפקיר לאו בעל הבור הוא לא מחייב תדע דבפ' הפרה (לקמן נא.) דחקינן לאשכוחי בור של שני שותפין.

וכי יכרה שגם צעוג ממון אין עונשין מן הדיון, וזכו מה שהרשב"א כתב ועוד שאינו שלו אפי"ה עשאו הכחוב כשלו, ולכאורה הלא מלינו גם בשאר מזיקין שאם עשאו השיבא כשלו אפי"ה שאינו שלו וכמו המעמיד בהמת חבירו על קמת חבירו דחייב ופירשו החוס' צ"י הכונס דני"ו צ"י שחייב מטעם שן ורגל ואפי"ה דכתיב צעירה כדודי השיבא הואיל והוא עשה ע"ש, שם שאני שהוא עשה בהחזק מאחר שהעמיד בהמה על הקמה שבדאי תכלה, משא"כ בצור הלא הוא עשה רק הצור, וכרי בשאר מזיקין אם פרטור לבעים וילאה והזיק פטור אף שמקודם היתה בהמה שמורה, מי"מ אין זה נחשב למעמיד ובצור חייב בעשיית הצור, ומה מוכח שחובו של צור הוא בצביל התקלה, ולכן חויב מהיום שנעשה הצור יש לו שם תקלה, וע"כ אף שאין הצור שלו חייב שהרי הוא עשה התקלה, והשיבא כשלו וזכו שאותה בגמי שני דברים אינן צרשותו של אדם ועשאו הכחוב כאלו הן צרשותו ואלו הן חמץ משש שעות ומעלה, וצור צרה"ה, ומשום שאף שהוא רק עשה התקלה ואינו מעמיד על ההצק מי"מ צעל התקלה הוא.

ובתוס' צ"י המניה דכ"ה צ"י ד"ה הי"מ היכא דאפקרינבו וכו', כתבו שרצ שצור צבצבו וסכימו דלא אפקרינבו הוא שור יכול לצבור שצור צרשותו חייב מטעם צור, ולא מטעם שור, שאי אפשר לחייבו מטעם שור, דהרי שור צרשותו פטור וע"כ הוא צור ולכאורה אינו מובן אם יש טענה דחורך צרשותו מאי צעו, גם מטעם צור אין לחייבו ואם מהיבין אותו מטעם צור מי"מ אין לחייב מטעם שור, ולהתחביר מוצן, שלחייבו מטעם שור הוא מחויב המחזק ואיפ"ה מחזקו בחוך הצור, וע"כ שפיר אומר לו חורך צרשותו מאי צעו, אבל מטעם צור שחייבו מטעם התקלה, שפיר אפשר לחייבו שהרי התקלה היא צרשות הרבים שהרי הפקיר רשותו ולא הפקיר צורו, וצני אדם בהולכים צרשות הרבים נחלקין בו ונפלין בתוכה, וע"כ חייב מטעם צור

פ"י"ג אחד החופר צור או שנחפר מאליו או שחפרתו בהמה או חיב הואיל והוא חייב למלאותו או לכסותו ולא עשה כרי זה חייב בצוקיו. ואחד החופר או הוקח או שנתן לו צמתנה שנאמר צעל הצור ישלם מי שיש לו צעלים מכל מקום עכ"ל.

הנה החוס' צריש צ"ק כתבו שמשמע מהסוגי' דשמה שטונשין ממון מן הדיון ובמכילתא תניא כי יפתח וכי יכרה אם על הפתיחה חייב על הכרי' לכ"ש הלא ללמדך שאין עונשין ממון מן הדיון, ומיכו בגמי לקמן צ"י הפרה דריש לה לדרשא אחריו שעל עסקי פתיחה וכרי' צא לו או להציא

כורה אחר כורה שסילק מעשה ראשון ע"ש, ובחידושי הרשב"א שם כתב ומסתברא לן דלא אמרו כן הלא צנזקי צור מפני שהוא חידוש וליכא צבולו חזקין דכתייבו לפי שאין דרכו לילך ולהזיק ועוד שאינו שלו אפי"ה עשאו הכחוב כשלו, ועוד שהחזק צא לרשותו של מזיק דהיינו הלל הצור, ואין עונשין מדיון כזה שאין לך צו הלא חידוש, אבל שאר חזקין שמתו כולך ומזיק עונשין מן הדיון וכי ע"ש, ונראה ביאור דברי הרשב"א, דצור שאני מכל המחזקין שהן ממונו המחזק ודן הוא שחייב עבור שמתו הזיק כמו שהוא צעלמו הזיק, ואין זה מגדרי עונשין על שצבר, וצוה הכלל שאפשר לחייב ממון מן הדיון, משא"כ צור הרי הוא לא מחזק הלא החזק צא אללו ונתקל בו, והצור הוא רק תקלה, וע"כ אין כאן דין חייב ממון הלא חייבו הוא עבור שעשה תקלה, א"כ עונש הוא ובעונש נאמר הכלל אין עונשין מן הדיון אפילו עונש ממון ואם כי אי אפשר ללמוד זה מהקרה ערות אחותך לא תגלה כדאיתא צמתה ד"ה ששם הוא רק צעוג בגוף לענין מלקות ע"ז הוא שילוף המכילתא מכי יפתח

צורת הדף ב"ק מט:

פקע ליה שצנזיה. וקס ליה צרשותו דמריה: דליסי. שאין המלוה צעיר: ופלספא. הא דאמרינן זה קנה את השאר: דליסי. למשכון בחצירו של מלוה צענת מיתת הגר אבל אימיה למשכון בחצירו קני ליה חצירו: מתני' ופסחו לרה"ה. וכ"ש אם חפר צרה"ר ופתחו לרשות הרבים. ולא תימא דוקא חופר צרשותיה דהוה ליה צור דאית ליה צעלים אבל חפר צרה"ר פטור דהא מני סיפא (ו) החופר צור צרה"ר ונפל לתוכו כו': צרה"ר ופסחו לרה"ה. דהוה ליה צור צרה"ר והפקיר רשותו דלא מצי למימר מאי צענת צרשותיה ונפל דרך פיו לתוכו: חייב

לא מצי קני חצירו נמו לא קניא יוהלתא דליתיה בחצירו דלא קנה: מתני' החופר בור ברה"י ופתחו לרה"ר או ברה"ר ופתחו לרה"י ברה"י ופתחו לרה"י אחר חייב: גמ' ת"ר החופר בור ברה"י ופתחו לרה"ר (ברה"ר ופתחו לרה"י) חייב והוה בור האמור בתורה דברי ר' ישמעאל ר"ע אומר הפקיר רשותו ולא הפקיר בורו והוה בור האמור בתורה אמר רבה בבור ברה"ר כ"ע לא פליגי דמייחייב מ"ט אמר קרא יכי יפתח וכי יכרה אם על פתיחה חייב על כרייה לא כל שבן אלא שעל עסקי פתיחה ועל עסקי כרייה באה לו לא נחלקו אלא בבור

אותה צלשון נקבה אלא משמע שרואה לפרש הכל צרשות עלמו ולשון אחר אינו מיושב לפירוש זה ואין להקשות אמאי אצטרף למתני צרה"י ופתחו לרה"י אחר ה"ל למימר החופר צור צרה"י וכו' לא דלגב אחריו נקט הכי ופירש לנו שהצור והפתח הכל עושה צרשותו וכו' מפרש צרה"י ופתחו לרה"י אחר דהיינו שחפר צור צרשות עלמו ופתחו לרשות חבירו ואצטרף דלא תימא פתחו לרה"ר הוא דחייב דשמי רבים (ה) ומזקי אבל צרה"י דליכא למיחש אלא למזק יחידי פטור וכה"ג תניא בהמניח (לעיל ג): גבי המנעק ולפי פ"י ר"י קשה למה הוא חייב צנזקי צעל חצר אם נפל

דקסבר חיונא דצור צין צרשות הרבים צין צרשות היחיד היא ובלגד שיפקיר רשותו: צרשות היחיד ופתחו לרשות היחיד. אף על גב דלין כאן לרשות הרבים: חייב ובלגד אם הפקיר רשותו אותה שפי הצור לתוכה: גמ' ופסחו לרשות הרבים. כיון שהתקלה צרשות הרבים הוה ליה כמי שחפרו צרה"ר: וזהו צור כו'. לקמיה (ג) מפרש מאי זהו: ספס לא גרסינן: כ"ע לא פליגי דמייחייב. ור"ע מודה ליה לרבי ישמעאל צבור צרשות הרבים דהוה אמור בתורה אבל רבי ישמעאל לא מודי ליה לרבי עקיבא צבור צרשותו דקסבר כי אפקרנא לך רשותי לאו לאחיובי אלא צהוקא אפקרתי: אם על פסחה. שחפרו צרה"ר או שפתחו דהיינו צרשות הרבים שאין הקרקע שלו:

שורו לצור כיון שהחופר משלם נזקי החצר * על צעל חצר במלוייה: ת"ר החופר בור ברה"י ופתחו לרה"ר. וי"ס שכתוב צין צרה"ר ופתחו לרה"ר והכי מתניא בתוספתא (פ"י) וק"ק דה"ל למימר החופר צור צרה"ר אבל אין להקפיד משום דקאי אהני דמתנימין דאיידי שהפתח צרשות אחרת אצטרף לאשמועינן דאיידי צאותו ענין שצבור והפתח במקום אחד צרשות הרבים: ע"ה הברייה א"א ב"ש. * צמכלתין אמרינן מכאן שאין עונשין מן הדיון אבל צע"ס שלנו אין סוגר כן כדפרישית צריש המסכת (דף ג. ב. 9) [עין חוס' לעיל ד' ד"ה ועד"ס]:

אחר וכסוה וצא אחר ויגילה: צאה לו. שאין לו חלק צו אלא

מסורת הש"ס

שור שנגה את הפרה פרק חמישי בבא קמא נ.

עין משפט
גור מצוה

(א) ועל כהן... (ב) ועל... (ג) ועל... (ד) ועל... (ה) ועל... (ו) ועל... (ז) ועל... (ח) ועל... (ט) ועל... (י) ועל...

תורה אור השלם

- 1. בעל הבור ישלם כסף... 2. יבא אלמתי ואל... 3. אל נשך בבור... 4. הערו מנין פסולו כי...

הנהגות הבי"ח

- (א) רש"י ד"ה לחיות... (ב) רש"י ד"ה לחיות... (ג) ד"ה גרה"י הסמוכה... (ד) רש"י ד"ה לחיות... (ה) רש"י ד"ה לחיות...

רבינו הגנאל

בכח אלה החופרים לאושין פטור... (א) חופר בבור... (ב) חופר בבור... (ג) חופר בבור...

בעל הסקנה... דברי רש"י... למה נקרא... וכו'...

בבור ברשותו ר"ע סבר... חייב דכתיב... בעל האור... וכו'...

חופר שחין לעולי רגלים... חופר שחין לעולי רגלים... חופר שחין לעולי רגלים... חופר שחין לעולי רגלים...

בבור ברשותו... דקסטר... למה נקרא... וכו'...

בבור ברשותו ר"ע סבר... חייב דכתיב... בעל האור... וכו'...

חופר שחין לעולי רגלים... חופר שחין לעולי רגלים... חופר שחין לעולי רגלים... חופר שחין לעולי רגלים...

עין משפט
גור מצוה
מא א ב מ... מ"א... מ"ב... מ"ג... מ"ד... מ"ה... מ"ו... מ"ז... מ"ח... מ"ט...

אך